

ВЕСТНИК МГИРО

Научно-методический журнал

Издается ежеквартально
Издается с сентября 2010 года

№ 2 (17)
апрель-июнь 2014 г.

MSIDE NEWSTELLER
Scientific-methodical magazine
Is Published triennial
Since September 2010

В соответствии с приказом
Председателя Высшей аттестационной комиссии
Республики Беларусь от 01.04.2014 г. № 94
журнал включен в Перечень научных изданий
Республики Беларусь для опубликования
результатов диссертационных исследований
по историческим, педагогическим
и психологическим наукам

Зарегистрирован
Министерством информации Республики Беларусь
в Государственном реестре средств массовой
информации за № 1090 09.12.2010 г.

Главный редактор Татьяна Ивановна Мороз
Ответственный за выпуск Н. Н. Пинчук
Редактор И. Л. Бондарь
Верстка Н. Н. Пинчук
Дизайн обложки Е. В. Карачун

Подписано в печать 20.05.2014.
Выход в свет 10.06.2014.
Формат 60х84/8. Бумага офсетная.
Гарнитура Cambria. Ризография.
Усл. печ. л. 12,1. Уч.-изд. л. 10,2. Тираж 310.
Заказ 83. Цена свободная.

Издатель и полиграфическое
исполнение ГУО «Минский городской
институт развития образования»
Свидетельство № 1/176 от 12.02.2014.

ЛП № 02330/460 от 03.03.2014.
Адрес редакции: 220034, г. Минск,
пер. Броневой, 15а, тел. 294-85-51
e-mail: mgio@minsk.edu.by
Адрес типографии: 220034,
г. Минск, пер. Броневой, 15а.

Статьи в рубрику «Научные публикации» рецензируются. Полное или частичное воспроизведение или размножение любым способом материалов, опубликованных в настоящем издании, допускаются только с письменного разрешения издателя. Материалы в рубрику «Образовательная практика» не рецензируются и не возвращаются.

Редакционная коллегия

- Т. И. Мороз**, кандидат педагогических наук, доцент;
В. В. Буткевич, доктор педагогических наук, профессор, заместитель главного редактора;
С. П. Стренковский, кандидат исторических наук, доцент, заместитель главного редактора;
Л. Н. Воронцовская, кандидат педагогических наук, доцент;
Н. М. Забавский, доктор исторических наук, профессор;
Н. Л. Кузьминич, кандидат педагогических наук, доцент;
В. А. Листратенко, кандидат педагогических наук, доцент;
А. М. Лютый, доктор исторических наук, профессор;
О. А. Минич, кандидат педагогических наук;
В. Н. Наумчик, доктор педагогических наук, профессор;
Л. В. Орлова, кандидат психологических наук, доцент;
Б. В. Пальчевский, доктор педагогических наук, профессор;
Л. А. Пергаменщик, доктор психологических наук, профессор;
Т. И. Пучковская, кандидат педагогических наук;
О. М. Старикова, кандидат педагогических наук, доцент;
О. В. Толкачева, кандидат педагогических наук, доцент;
В. В. Чечет, доктор педагогических наук, профессор;
В. А. Янчук, доктор психологических наук, профессор;
Л. Г. Венцерева

Содержание

Научные публикации

Д. Н. Забелич

Основные направления в работе педагогов на основе образовательного запроса родителей детей с тяжелыми и множественными психофизическими нарушениями

С. М. Володько, Е. С. Сидельникова

Неязыковой вуз сегодня: проблемы и пути их решения

Е. Е. Кошман

Теоретико-методические основы экологического образования старшеклассников

Е. В. Миранкова

Генезис научных представлений о сущности и структуре эстетической культуры личности

М. Ю. Ширяева

Мотивации учебной деятельности взрослых, получающих дополнительное образование

Л. М. Щур

Формирование готовности будущих педагогов к реализации личностно ориентированного подхода

Т. П. Липай, Н. Г. Чантурия, Т. С. Беридзе, С. В. Метревели
Развитие муниципальных домохозяйств как приоритетное направление реализации «умной экономики»

Е. А. Лемех

Психологическое сопровождение детей с особенностями психофизического развития в условиях инклюзивного образования

І. Г. Гушчынскі

Скасаванне інстытута міравых суддзяў у пачатку ХХ ст. на тэрыторыі Беларусі

П. А. Мацюш

Асноўныя кірункі навуковай дзейнасці прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у сістэме ВНУ БССР (60-я – 80-я гг. ХХ ст.)

Образовательная практика

І. А. Блашчынская

Пашырэнне слоўніка дзяцей у сітуацыі двухмоўя праз выяўленчую дзейнасць

Т. В. Пятница, Т. В. Башинская

Технология графомоторной стимуляции речи при моторной алалии

Н. К. Шурмухина, Е. В. Кушнер

Программы аудитов

С. С. Жуковец

Социальный марафон «Семья. Я все в ней сохранить сумею!»

О. В. Коминч

Тренинговое занятие «Конфликты в нашей жизни»

З. П. Булах

Развивающее занятие с использованием игровых методик «Умение жить среди людей»

А. В. Можугова

Развитие орфографической грамотности через организацию учебно-исследовательской деятельности по изучению словарных слов по русскому языку во 2 классе

Т. Я. Янушкевич

Взаимодействие учреждений образования Республики Беларусь (на примере г. Минска) и Белорусской Православной Церкви в вопросах воспитания и образования подрастающего поколения

Contents

Scientific publications

3 D. Zabelich

The main directions in the work of teachers on the basis of educational request of parents of children with severe and multiple psychophysical disorders

7 S. M. Volodko, A.S. Sidzelnikava

Non-linguistic University Today: Problems and Ways of Solving Them

11 E. Koshman

Theoretic-methodological foundations of environmental education of the high school pupils

18 Mirankova E.V.

Genesis of scientific ideas about the essence and the structure of aesthetic culture of personality

22 M. Shiriyeva

Motivation of educational activity of adults receiving additional education

27 L. Schur

The formation of preparedness of future teachers to the personality oriented approach realization

32 T. Lipai, N. Tchanturia, T. Beridze, S. Metreveli

Development of municipal Households as a priority direction Implementation "smart economy"

36 E. Lemekh

Psychological support for children with peculiarities of psychophysical development in the conditions of inclusive education

41 I. Hushchynski

Abolition of the justices of the peace on the territory of Belarus at the beginning of the 20th century

45 P. Matiusch

The main directions of scientific activity of teaching staff of historians in higher school of BSSR (60-ies – 80-ies XX century)

Educational practice

52 I. Blashchinskaya

Children vocabulary enhancement in the conditions of bilingualism through painting

56 T. Piatnitsa, T. Bashinskaya

Technology of speech graphomotor stimulation at motor alalia

60 N. Shurmuhina, E. Kushner

Audit programmes

66 S. Zhukovets

Social marathon "Family. I will be able to save all in it!"

77 O. Kominch

Training "Conflicts in our lives"

80 Z. Bulakh

Development activity with the use of gaming techniques "The ability to live among people"

87 A. Mozhughova

Development of spelling literacy through the organization of educational and research activity in the study of dictionary words in Russian language in 2 form

90 T. Yanushkevich

Interaction of educational institutions of the Republic of Belarus (based on Minsk example) and the Belarusian Orthodox Church in the issues of upbringing and education of the younger generation

УДК 001: [378-057.175:94](476)» 196/198

П. А. Мацюш,

*дацэнт кафедры гісторыі Беларусі, загадчык навукова-даследчага сектара
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка,
кандыдат гістарычных навук*

АСНОЎНЫЯ КІРУНКІ НАВУКОВАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДЧЫЦКІХ КАДРАЎ ГІСТОРЫКАЎ У СІСТЭМЕ ВНУ БССР (60-Я - 80-Я ГГ. XX СТ.)

У артыкуле прааналізаваны асноўныя кірункі навуковай дзейнасці прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у вышэйшай школе БССР. Аўтар прыходзіць да высновы, што, нягледзячы на адсутнасць альтэрнатывы матэрыялістычнаму і партыйна-класаваму падыходам, прафесійная дзейнасць прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у 1960 - 1980-х гг. развівалася плённа і інтэнсіўна. Гэтаму садзейнічала ўзмацненне кадравага патэнцыялу кафедраў гісторыі, асабісты ўклад вучоных і педагогаў у развіццё гістарычнай навукі і гістарычнай адукацыі.

Асноўным патрабаваннем да любога навуковага даследавання з'яўляецца абгрунтаванне яго актуальнасці. Пры абгрунтаванні актуальнасці тэмы неабходна

ўлічваць яе сацыяльную вартасць, якая вызначаецца не толькі суб'ектыўнымі памкненнямі даследчыка, але і інтарэсамі дзяржавы.

Дзяржаўны заказ як сістэма арганізацыі навуковых даследаванняў працяглы час існаваў у СССР. Ён аказваў непасрэдны ўплыў на вызначэнне тэм і кірункаў даследаванняў, якія лічыліся прыярытэтнымі ў гуманітарных і грамадазнаўчых навуках.

Менавіта таму пры аналізе развіцця гістарычнай навукі ў пэўны перыяд неабходна ўлічваць і сацыяльна-палітычныя ўмовы, у якіх яна развівалася.

Мэтаартыкула – прааналізаваць асноўныя кірункі навуковай дзейнасці прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у кантэксце сацыяльна-палітычных умоў, якія існавалі ў рэспубліцы і непасрэдна ўплывалі на арганізацыю даследаванняў у галіне гісторыі.

На XXII з'ездзе КПСС у 1961 г. быў абвешчаны курс на пабудову камунізму і прынята новая Праграма партыі. Разам з тэхнічнымі, біялагічнымі, медыцынскімі, сельскагаспадарчымі навукамі XXII з'езд КПСС асобна ўказаў на ўзрастанне ролі грамадскіх навук, якія складалі навуковую аснову кіравання развіццём грамадства [14, с. 124].

У рашэннях XXIII з'езда КПСС, у пастанове ЦК КПСС «Аб мерах па далейшым развіцці грамадскіх навук і павышэнні іх ролі ў камуністычным будаўніцтве» (1967 г.) вызначалася праграма дзейнасці вышэйшых навучальных устаноў, галоўныя напрамкі даследаванняў у галіне грамадскіх навук, ставіліся задачы па барацьбе з буржуазнай ідэалогіяй, рэвізіянізмам, нацыяналізмам, рознымі відамі апартунізму і дагматызму, падкрэслівалася неабходнасць павышэння тэарэтычнай марксісцка-ленінскай падрыхтоўкі навуковых кадраў [19].

Пастанова ЦК КПСС «Аб працы па падборы і выхаванні ідэалагічных кадраў у партыйнай арганізацыі Беларусі» (1974 г.) вызначала наступныя задачы: «Добра разбірацца ў праблемах унутранай і знешняй палітыкі партыі, эканамічным і культурным жыцці, звязваць прапаганду марксісцка-ленінскай тэорыі, камуністычных ідэалаў з вырашэннем практычных задач» [17, с. 246-247].

Адна з ідэалагічных устаноў партыі была накіравана на рэалізацыю ленінскага тэзіса аб тым, што кожны навуковец і спецыяліст прыйдзе да камунізму на аснове даных сваёй навукі. Менавіта гэтым можна растлумачыць той факт, што XXV з'езд КПСС (1976 г.) у якасці адной з першачарговых вылучыў задачу ўзмацніць узаемадзеянне грамадскіх і гуманітарных навук [9, с. 278].

Практычнае прымяненне дасягненняў гістарычнай навукі звязвалася «з распрацоўкай аналітычных матэрыялаў для савецкіх

і партыйных органаў, падрыхтоўкай на аснове дысертацыйных даследаванняў глаў фундаментальных навуковых прац, каменціраваных выданняў крыніц, унясеннем асноўных вынікаў даследаванняў у падручнікі і вучэбныя дапаможнікі, выкарыстаннем матэрыялаў даследаванняў у вучэбных курсах, азнаямленнем навуковай грамадскасці з вынікамі даследаванняў на канферэнцыях і сімпозіумах, унясеннем канкрэтнага ўкладу ў ідэйна-выхаваўчую работу партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый» [18, с. 8].

Такім чынам, развіццё гістарычнай навукі ў сістэме вышэйшай школы БССР ажыццяўлялася ў рэчышчы акрэсленых КПСС і КПБ задач. Гэта ў істотнай ступені вызначыла напрамкі даследаванняў на гістарычных кафедрах ВНУ.

Варта адзначыць, што для выканання гэтых даследаванняў на кафедрах гісторыі існаваў дастатковы кадравы патэнцыял. Па падліках аўтара, колькасць прафесарска-выкладчыцкага складу спецыяльных кафедраў гісторыі ў ВНУ БССР з 1961 па 1985 гг. павялічылася ў 3 разы, а колькасць выкладчыкаў з навуковымі ступенямі і званнямі ўзрасла з 60,9 % да 70,7 %. У пачатку 1960-х гг. на 8 спецыяльных кафедрах гісторыі ВНУ БССР навуковую і педагагічную дзейнасць ажыццяўлялі 46 выкладчыкаў, з іх 2 дактары навук, прафесары, 26 кандыдатаў навук, дацэнтаў. У сярэдзіне 1980-х гг. на 15 кафедрах гісторыі працавалі 140 выкладчыкаў, з іх 10 дактароў навук, прафесараў, 89 кандыдатаў навук, дацэнтаў [15, с. 18].

Гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на працягу 60 - 80-х гг. XX ст. з'яўляўся вядучым навуковым і метадычным цэнтрам гістарычнай навукі рэспублікі. У пачатку разглядаемага перыяду ў структуру гістарычнага факультэта БДУ ўваходзілі кафедры гісторыі БССР, гісторыі СССР, гісторыі старажытнага свету і сярэдніх вякоў, гісторыі новага і навіейшага часу [24]. У 1973 г. была створана кафедра археалогіі, этнаграфіі і дапаможных гістарычных дысцыплін. У 1974 г. кафедра гісторыі СССР была падзелена на дзве: гісторыю дасавецкага перыяду і гісторыю савецкага перыяду. Вышэйназваныя рэарганізацыі садзейнічалі паглыбленню спецыялізацыі [22].

Развіццю даследаванняў у галіне айчынай гісторыі садзейнічала стварэнне першай у рэспубліцы кафедры гісторыі БССР (1958 г.) пад кіраўніцтвам Л. С. Абэцэдарскага.

Пытанні, звязаныя з разлажэннем феадальна-прыгоннай сістэмы, развіццём капіталістычнага ўкладу, класавай барацьбой

у беларускай вёсцы ў канцы XVIII-XIX ст., са станам і развіццём гарадской эканомікі ў першай палове XIX ст. атрымалі асвятленне ў манаграфіях В. У. Чапко «Сельское хозяйство Белоруссии в первой половине XIX в.» (1966 г.), «Классовая борьба в белорусской деревне в первой половине XIX в.» (1972 г.) і «Города Белоруссии в первой половине XIX в. (экономическое развитие)» (1981 г.).

Прадметам навуковых даследаванняў І. В. Царук з'яўлялася гісторыя барацьбы працоўных Заходняй Беларусі; сацыялістычнае будаўніцтва ў заходніх абласцях рэспублікі; гісторыя культурнай рэвалюцыі ў Беларусі. Асноўныя вынікі даследаванняў адлюстраваны ў манаграфіях: «Осуществление культурной революции в Западной Белоруссии» (1969 г.), «В семье единой» (1970 г.), «В братском союзе» (1976 г.).

У. Н. Сідарцоў даследаваў дзейнасць працоўнага класа па ўмацаванні і развіцці сацыялістычнай дзяржавы. У працах «Государственная деятельность рабочего класса БССР: 1921-1937» (1978 г.) і «Рабочий класс БССР в управлении государством» (1981 г.) прыводзіцца канкрэтны і абагульнены па перыядах матэрыял аб павелічэнні праслойкі рабочых у савецкіх партыйных і дзяржаўных органах улады, ўзмацненні працоўнага кантролю над дзяржаўным апаратам.

Праблемы першабытнай і раннефеадальнай гісторыі Беларусі распрацоўваліся Э. М. Загарульскім. Аўтарытэт вучонаму прынеслі раскопкі дзядзінца старажытнага Мінска, вынікі якіх падведзены ў фундаментальнай працы «Возникновение Минска» [2, с. 55].

Распрацоўцы праблем гісторыі рэлігіі і атэізму, заходнееўрапейскага сярэдневякоўя прысвечаны даследаванні Г. М. Ліўшыца. У 1975 г. ён выдаў манаграфію «Свободомыслие и материалистическая философия в Западной Европе (вторая половина XVIII в.)» і абараніў па ёй доктарскую дысертацыю па філасофіі.

Навуковыя інтарэсы Д. Б. Мельцэра былі звязаны з вывучэннем балгара-савецкіх стасункаў. У манаграфіі «Советско-болгарские отношения в 1917-1935 гг.» (1975 г.) і працы «Белоруссия и Болгария: дружба вечная и нерушимая» комплексна прааналізавана развіццё дыпламатычных, эканамічных і культурных сувязей паміж Балгарыяй і Савецкім Саюзам, Балгарыяй і Беларуссю.

Пад навуковым кіраўніцтвам загадчыка кафедры новай і навейшай гісторыі Л. М. Шнеерсона шмат увагі надавалася вывучэнню гісторыі Германіі і міжнародных адносін. Названая праблематыка адлюстравана ў яго працах: «Австро-прусская война и дипло-

матия европейских держав» (1962 г.) і «В преддверии франко-прусской войны» (1969 г.). У працах Р. М. Трухнова «Революционный подъем в Германии 1918-1921 гг.» (1963 г.), «Классовая борьба в Германии в 1922-1923 гг.» (1969 г.) даследаваны пасляваенны рэвалюцыйны ўздым у Германіі. Шэраг даследаванняў прысвечаны таксама савецка-германскім адносінам у міжваенны перыяд.

Унутрыпалітычнай барацьбе ў Егіпце ў гады Другой сусветнай вайны прысвечана манаграфія У. С. Кошалева «Египет до Эль-Аламейна». Антыбрытанскі вызваленчы рух у Егіпце разглядаецца аўтарам у манаграфіі «Египет: уроки истории 1879-1981 гг.» [23].

Такім чынам, прафесійную дзейнасць выкладчыкаў гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта можна ахарактарызаваць як інтэнсіўную. Яе вынікам стала распрацоўка новых праблем гістарычнай навукі, стварэнне буйных манаграфій.

Выдатным прыкладам міжвузаўскага ўзаемадзеяння з'яўляецца падрыхтоўка калектывамі выкладчыкаў БДУ і МДПІ і выданне ў 1981 г. першага вучэбнага дапаможніка па гісторыі БССР для ўніверсітэтаў і педагагічных інстытутаў. Такім чынам, быў запойнены прабел у забеспячэнні студэнтаў-гісторыкаў вучэбнай літаратурай па гісторыі БССР.

Вышэйадзначаны факт – толькі адзін з паказчыкаў навуковай дзейнасці выкладчыкаў гістарычных кафедраў Мінскага педагагічнага інстытута. На працягу вывучаемага перыяду яны ўнеслі значны ўклад у развіццё гістарычнай навукі, вучэбна-метадычнае забеспячэнне вучэбнага працэсу.

Д.П. П'яноў даследаваў узнікненне і развіццё феадальных адносін на тэрыторыі Беларусі ў IX-XVI стст., удзельнічаў у выпуску шматтомнага выдання «Гісторыя Беларускай ССР».

Н. В. Каменская была аўтарам і рэдактарам двухтомнай «Истории БССР» (1958 г.). У 1961 г. яна стала адным з аўтараў «Программы по истории БССР для высших учебных заведений». Вучоны ўдзельнічаў у падрыхтоўцы і выданні буйных абагульняльных прац: «Историография социалистического и коммунистического строительства в СССР» (1962 г.), «Октябрь и гражданская война в СССР» (1966 г.), «История национально-государственного строительства в СССР» (1968 г.). Пры яе ўдзеле былі падрыхтаваны: «История Белорусской ССР» у 5 тамах (1972-1975 гг.), «История Белорусской ССР» (1977 г.). Значным укладам вучонага ў развіццё вывучэння айчынай гісторыі стала стварэнне ў МДПІ

кафедры гісторыі БССР, якую Н. В. Каменская ўзначаліла ў 1971 г.

Перыяду разлажэння феадалізму прысвечаны даследаванні А. М. Лютага, якія характарызуюць рост гарадскога насельніцтва, мануфактурнай вытворчасці і гандлю ў Беларусі. М. К. Сакалоў даследаваў праблемы падрыхтоўкі і выхавання навуковых і навукова-педагагічных кадраў у БССР. В. М. Фамін падрыхтаваў публікацыі аб тэхнічным прагрэсе ў прамысловасці рэспублікі, выдаў манаграфію «Прафсаюзы Беларусі ў барацьбе за тэхнічны прагрэс у прамысловасці (1946-1971 гг.)». Ён з'яўляўся галоўным рэдактарам шэрагу міжвузаўскіх зборнікаў «Пытанні гісторыі». В. Ц. Ісаеў вывучаў праблему працоўных кадраў машынабудаўнічай і металаапрацоўчай прамысловасці (1945-1950 гг.). Н. Д. Ляўковіч – праблему рабочых калектываў хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці ў гады сямігодкі. М. Д. Каўшараў вывучаў праблемы развіцця цэлюозна-папяровай галіны прамысловасці рэспублікі і ролі камсамола ў аднаўленні прамысловай вытворчасці БССР (1946-1950 гг.) [10, с. 43-46].

В. І. Гарамыкіна займалася праблемай сацыяльна-эканамічнага і палітычнага ладу раннякласавага грамадства. У 1970 г. выйшла ў свет яе брашура «Да праблемы гісторыі дакапіталістычнага грамадства», а ў 1973 г. дапаможнік «Гісторыя першабытнага грамадства» (1973 г.). Р. А. Чыкалаў і Г. А. Космач распрацавалі праграму і тэматыку спецсемінараў, прысвечаных Парыжскай Камуне і барацьбе Камуністычнай партыі Германіі супраць рэакцыі і фашызму [16, арк. 30-32].

У Гродзенскім педінстытуце, а затым і Гродзенскім універсітэце вызначыліся свае напрамкі даследаванняў у галіне гістарычнай навукі. У значнай ступені яны былі звязаны з імёнамі Б. М. Фіха і Я. Н. Мараша. У 1966 г. Б. М. Фіх абараніў доктарскую дысертацыю, прысвечаную аграрным пераўтварэнням у Беларусі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі [7, арк. 4]. У пачатку 1970-х гг. вучоны кіраваў таксама аўтарскім калектывам па стварэнні калектывных прац: «Нарысы гісторыі Гродзенскай абласной партарганізацыі» і «Нарысы гісторыі Гродзенскай абласной камсамольскай арганізацыі».

Навуковая спадчына прафесара Я. Н. Мараша багатая: 6 манаграфій, 50 брашур, больш за 300 навуковых артыкулаў. Яго манаграфіі «3 гісторыі барацьбы народных мас Беларусі супраць экспансіі каталіцкай царквы» (1969 г.), «Ватыкан і каталіцкая царква на Беларусі» (1971 г.), «Нарысы

гісторыі экспансіі каталіцкай царквы на Беларусі ў XVIII стагоддзі» (1974 г.) хаця і нясуць на сабе выразны адбітак тагачасных ідэалагічных схем, але даюць багаты матэрыял і аўтарскае разуменне гісторыі Каталіцкай царквы ў Беларусі [3, с. 72].

З канца 1960-х гг. кафедры гісторыка-педагагічнага, а затым і гістарычнага факультэта сталі камплектавацца яго выпускнікамі. Навукова-педагагічны склад фарміраваўся і за кошт навукоўцаў з ВНУ Мінска. Прыязджалі таксама выкладчыкі з розных гарадоў Расіі, асабліва пасля рэарганізацыі педінстытута ва ўніверсітэт. У гэты перыяд на факультэт з Мінска прыехалі на працу М. А. Ткачоў і В. С. Цітоў, з Томска – А. М. Нечухрын, з Далёкага Усходу – Д. У. Караў, з Масквы – А. Я. Станкевіч.

Кафедры з'яўляліся ініцыятарамі і арганізатарамі правядзення ўсесаюзных, рэспубліканскіх і абласных навуковых канферэнцый, у тым ліку Усесаюзнага сімпозіума па аграрнай гісторыі краін Усходняй Еўропы (кафедра гісторыі СССР і БССР, 1972), 40-годдзю Цэнтральнага штаба партызанскага руху і Беларускага штаба партызанскага руху (кафедра гісторыі СССР, 1982) і інш.

На кафедрах распрацоўваліся калектывныя тэмы. Так, члены кафедры гісторыі СССР даследавалі тэму «Гістарычныя лёсы Заходне-Беларускага рэгіёна (XIX-XX стст.)», гісторыі БССР – «Вальнадумства, атэізм і гісторыя рэлігіі ў Беларусі ў дасавецкі перыяд», усеагульнай гісторыі – «Беларусь і Польшча: традыцыі і сучаснасць».

Удасканаленню вучэбна-выхаваўчага працэсу і развіццю навукі на гістарычным факультэце Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта садзейнічала супрацоўніцтва з гістарычным факультэтам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У розныя гады курс гісторыі БССР чыталі прафесар А. І. Ігнаценка, усеагульнай гісторыі – прафесары Р. М. Трухноў і Д. Б. Мельцэр. Курсы гісторыі СССР першай паловы XIX ст. і асноў савецкай археалогіі выкладалі загадчык кафедры гісторыі СССР дасавецкага перыяду, прафесар І. В. Аржахоўскі і загадчык кафедры археалогіі, этнаграфіі і дапаможных гістарычных дысцыплін, дацэнт Э. М. Загарульскі [13].

У пачатку 1960-х гг. на гісторыка-геаграфічным факультэце Магілёўскага педінстытута функцыянавала адна кафедра гісторыі. У 1968 г. яна была падзелена на кафедру гісторыі СССР і БССР і кафедру ўсеагульнай гісторыі. На кафедры гісторыі СССР і БССР працавалі 6 чалавек, на кафедры ўсеагульнай гісторыі з 10 штатных выкладчыкаў мелася

ІСТОРИЯ

толькі 6. Значную частку нагрузкі выконвалі выкладчыкі на ўмовах пагадзіннай аплаты, на пагадзінны фонд было вынесена больш за 3 тыс. гадзін [4, с. 49-50].

Навукова-даследчая дзейнасць кафедры гісторыі ў 1960-я гг. была ў асноўным прысвечана гісторыі рэгіёна. У 1970-80-я гг. тэматыка навукова-даследчых работ стала больш разнастайнай. Павялічылася колькасць комплексных работ, накіраваных на вывучэнне гісторыі рабочага класа і працоўных у СССР, гісторыі міжнародных адносін і асобных пытанняў землеўладання ў XVI ст. Больш інтэнсіўна праводзілася навуковыя даследаванні ў галіне археалогіі.

Тым не менш кіраўніцтва факультэта не пазбягала крытычных ацэнак стану навуковых даследаванняў на кафедрах гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі. Указвалася на адсутнасць распрацоўкі комплексных тэм, прысвечаных развіццю сельскай гаспадаркі, прамысловасці, рыначных адносін, культуры Беларусі ці асобных яе рэгіёнаў. У навуковай прадукцыі пераважалі тэзісы ўнутрывузаўскіх і міжвузаўскіх канферэнцый, менш было артыкулаў і брашур. Павышэнне якасці навукова-даследчай работы кіраўніцтва факультэта звязвала са зніжэннем нагрузкі да 500-550 гадз. замест 700 гадз., выкананнем вучэбных даручэнняў у адным семестры, прадастаўленнем творчых адпачынкаў і камандзіровак [8, арк. 29].

Такім чынам, нягледзячы на няпоўнае выкарыстанне магчымасцей для ўдасканалення кадравага патэнцыялу, навукова-даследчая і педагагічная дзейнасць на кафедрах гістарычнага факультэта Магілёўскага педагагічнага інстытута мела станоўчую дынаміку і выніковасць.

У Гомельскім дзяржаўным універсітэце з пачатку яго існавання выкладчыкі айчыннай і ўсеагульнай гісторыі ўваходзілі ў склад кафедры гісторыі КПСС і навуковага камунізму. Станаўленне гістарычнай адукацыі ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце адбывалася ва ўмовах кадравых праблем. З моманту стварэння гісторыка-філалагічнага факультэта ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце існавалі праблемы кадравага забеспячэння вучэбнага працэсу і ўдасканалення адпаведнай вучэбна-матэрыяльнай базы. Кіраўніцтва факультэта неаднойчы ставіла пытанне перад рэктаратам універсітэта аб арганізацыі кафедры ўсеагульнай гісторыі. Выкладанне гістарычных курсаў ажыццяўлялася кафедрай гісторыі КПСС. Улічваючы, што аб'ём вучэбнай нагрузкі на кафедрах грамадскіх навук, як правіла,

НАУЧНЫЕ ПУБЛИКАЦИИ

быў меншым, чым на гістарычных кафедрах, такая практыка магла быць апраўданай [1].

Адным з крокаў у вырашэнні кадравай праблемы магло стаць запрашэнне выкладчыкаў з іншых вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі і нават саюзных рэспублік. Для працяглага тэрміну камандзіроўкі патрабавалася забяспечыць іншагародніх спецыялістаў жыллёвай плошчай [6, арк. 65].

Так, для аказання дапамогі ў арганізацыі вучэбнай і навукова-даследчай работы на гісторыка-філалагічны факультэт у Гомель з 1 студзеня 1973 г. былі камандзіраваны загадчык кафедры новай і навейшай гісторыі БДУ Л. М. Шнеерсон, прафесар гэтай кафедры Р. М. Трухноў і дацэнт Д. С. Клімоўскі [12, с. 64]. Пад навуковым кіраўніцтвам дактароў гістарычных навук, прафесараў Р. М. Трухнова, Л. М. Шнеерсона выкладчыкамі гісторыка-філалагічнага факультэта А. М. Бабковым, Р. Р. Лазько былі абаронены кандыдацкія дысертацыі [11, с. 17, 215].

У выніку намаганняў кіраўніцтва факультэта, ВНУ, Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР у 1970-я гг. удалося ўмацаваць кадравы патэнцыял кафедры гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі, павысіць якасць гістарычнай адукацыі.

Развівалася і супрацоўніцтва кафедры гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі з акадэмічнымі ўстановамі. У немалой ступені гэтаму садзейнічаў дагавор паміж кафедрай і Інстытутам гісторыі АН БССР, заключаны ў 1979 г. Згодна з дагаворам Інстытут гісторыі АН БССР павінен быў аказваць дапамогу калектыву кафедры гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі ГДУ ў вывучэнні археалагічных помнікаў гісторыі, правядзенні археалагічных раскопак і абагульненні іх вынікаў, падрыхтоўцы навуковай прадукцыі супрацоўнікаў і аспірантаў, рэцэнзаванні аўтарэфератаў і апаніраванні кандыдацкіх дысертацый. У сваю чаргу, супрацоўнікі Інстытута гісторыі дапамагалі ў падрыхтоўцы кадраў для кафедры праз аспірантуру і сістэму саіскальніцтва, выкладанне лекцыйных курсаў па асобных праблемах гісторыі СССР і БССР. З мэтай больш якаснай і мэтанакіраванай падрыхтоўкі спецыялістаў і паглыбленні навуковых сувязей супрацоўнікаў пры Інстытуце гісторыі АН БССР у 1980 г. быў створаны філіял кафедры гісторыі СССР Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Яго загадчыкам быў прызначаны В. І. Мялешка. У склад кафедры ўвайшлі 3 дактары і 3 кандыдаты навук. Умацаванне кафедры дазволіла больш эфектыўна выкарыстаць яе кадравы патэнцыял для ўдасканалення вучэбна-

выхаваўчага працэсу і развіцця гістарычнай навукі на факультэце [20].

У 1970-я гг. на кафедры гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі Гомельскага ўніверсітэта вучэбную і навуковую работу ажыццяўлялі чатыры дацэнты і дзесяць выкладчыкаў. Навукова-даследчая дзейнасць кафедры была арганізавана па наступных кірунках: «Агульная канцэпцыя айчынай і сусветнай гісторыі. Расія ў сусветна-гістарычным працэсе», «Гісторыя Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі, сацыялістычнага і камуністычнага будаўніцтва ў СССР» [5, с. 42]. На кафедры гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта распрацоўваліся тэмы гісторыі беларускага сялянства, рабочага класа ў СССР, антыфашысцкага руху ў Германіі і Польшчы, палітычнай барацьбы ў краінах Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, археалагічных помнікаў на Гомельшчыне.

Агульную характарыстыку даследчай работы кафедры дапаўнялі асабістыя навуковыя тэмы яе выкладчыкаў: «Беларусь у гады першай сусветнай вайны» (А. М. Бабкоў); «Палітыка Польшчы ў міжваенны перыяд», «Савецка-польскія і савецка-беларускія адносіны» (Р. Р. Лазько); «Гісторыя ўсходніх славян у наваейшы час» (А. А. Рубан); «Прамысловыя рабочыя ў БССР» (М. Л. Старавойтаў) [11, с. 17, 215, 375].

Развіццё кафедры гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта стварыла перадумовы для яе рэарганізацыі. Так, у 1984 г. пачалі функцыянаваць дзве асобныя кафедры: гісторыі СССР і БССР і ўсеагульнай гісторыі [21, с. 234].

Такім чынам, у 1960-х – сярэдзіне 1980-х гг. на падставе колькаснага і якаснага росту прафесарска-выкладчыцкага складу адбылася рэарганізацыя кафедраў гісторыі СССР і БССР і ўсеагульнай гісторыі. Удасканалваецца арганізацыйнае і творчае супрацоўніцтва навукова-педагагічных і навуковых кадраў гісторыкаў.

Разам з тым развіццё навуковай дзейнасці прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у вышэйшай школе БССР ажыццяўлялася ў супярэчлівых сацыяльна-палітычных умовах пры моцным ідэалагічным ціску.

Метадалагічны базіс, на якім грунтаваліся працы гісторыкаў, абмяжоўваў змястоўную праблематыку навуковых даследаванняў. Вызначылася адстававанне навукі ў вывучэнні такіх класаў і саслоўяў, як дваранства, буржуазія, духавенства. Пытанні ўплыву рэлігіі на духоўнае жыццё людзей, ментальнасці,

гісторыі паўсядзённасці таксама знаходзіліся па-за ўвагай даследчыкаў.

Спіс літаратуры

1. Бейлис, А. С. О перестройке преподавания новой и новейшей истории в вузах / А. С. Бейлис, Р. М. Бродский // Новая и новейшая история. – 1964. – № 4. – С. 116-117.
2. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт Гістарычны факультэт : да 70-годдзя заснавання / Беларус. дзярж. ўн-т ; рэдкал.: С. М. Ходзін (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2004. – 222 с.
3. Габрусевіч, С. А. Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я. Купалы : гіст. нарыс / С. А. Габрусевіч. І. П. Крэнь. – Гродна : Гродзен. дзярж. ун-т, 2001. – 174 с.
4. Гістарычны факультэт: да 75-годдзя з дня ўтварэння / Магілёўск. дзярж. ун-т ; рэдкал.: У. В. Барысенка (адк. рэд.) [і інш.]. – Магілёў : МДУ, 2010. – 241 с.
5. Гомельский государственный университет / сост.: Т. Н. Езепова, В. В. Козлов, А. И. Болтовский. – Минск : Выш. шк., 1976. – 50 с.
6. Дзяржаўны архіў Гомельскай вобласці. – Фонд 1563. – Воп. 1. – Спр. 96. Протоколы заседаний совета историко-филологического факультета за 1971/1972 учебный год.
7. Дзяржаўны архіў Гродзенскай вобласці. – Фонд 991. – Воп. 1. – Спр. 1008. Годовые планы и отчеты деканатов факультетов и протоколы заседаний Совета исторического факультета за 1968/69 учебный год.
8. Дзяржаўны архіў Магілёўскай вобласці. – Фонд 927. – Воп. 1. – Спр. 656. Отчеты о работе факультетов за 1976/1977 учебный год.
9. Елютин, В. П. Высшая школа общества развитого социализма / В. П. Елютин. – М. :Выш. шк., 1980. – 560 с.
10. Ковшаров, Н. Д. Исторический факультет БГПУ: возникновение и этапы развития : пособие / Н. Д. Ковшаров. – Минск : Беларус. гос. пед. ун-т, 2006. – 92 с.
11. Корзенко, Г. В. Историки Беларуси в начале XXI столетия : библиогр. справ. / Г. В. Корзенко ; НАН Беларуси, Ин-т истории. – Минск : Беларус. наука, 2007. – 470 с.
12. Кошелев, В. С. Кафедра истории Нового и Новейшего времени БГУ / В. С. Кошелев, В. А. Острога. – Минск : Беларус. гос. ун-т, 2010. – 287 с.
13. Мараш, Я. Н. Содружество кафедр / Я. Н. Мараш // Вопр. истории : межведомств. сб. / Мин. гос. пед. ин-т ; редкол.: В. М. Фомин (гл. ред.) [и др.]. – Минск, 1985. – Вып. 12. – С. 40-45.
14. Мацко, А. Н. Молодежи о Программе КПСС / А. Н. Мацко, В. Ф. Кушнер. – Минск : Университетское, 1988. – 208 с.
15. Мацюш, П. А. Развіццё вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР (1961-1985 гг.) : аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук : 07.00.02 / П. А. Мацюш ; Беларус. дзярж. пед. ун-т. – Мінск, 2013. – 26 с.
16. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Фонд 746. – Воп. 5. – Спр. 1195. Отчет кафедры всеобщей истории о работе за 1974/75 учебный год.

ІСТОРЫЯ

17. Об идеологической работе КПСС : сб. док. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1983. – 544 с.
18. Об опыте по проведению защит и экспертизе диссертаций по историческим наукам : Постановление Президиума Высш. аттестац. комис. при Совете Министров СССР, 2 дек. 1977 г., № 44/30 // Бюл. Высш. аттестац. комис. при Совете Министров СССР. – 1978. – №2. – С. 6-9.
19. Сикорский, В. М. Некоторые методологические проблемы исследования в исторических науках / В. М. Сикорский // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 3, Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Эканоміка. Права. – 1980. – № 1. – С. 7-11.
20. Сорока, З. Плодотворное сотрудничество / З. Сорока // За передовую науку. – 1982. – 25

SUMMARY

The main directions of scientific activity of teaching staff of historians in higher school of BSSR are analyzed in the article. The author concludes that despite the absence of an alternative to materialistic and party-class approach, the professional activities of the teaching staff of historians in the 1960s - 1980s developed intensively and fruitfully. This was facilitated by strengthening of staff potential in the departments of history, personal contribution of scientists and teachers in the development of historical science and history education.

Статья сдана в редакцию 04.04.2014

НАУЧНЫЕ ПУБЛИКАЦИИ

- июня. – С. 6.
21. Старовойтов, М. И. Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины : ист. очерк / М. И. Старовойтов, А. И. Зеленкова, М. П. Савинская. – Гомель : Гомел. гос. ун-т, 2005. – 359 с.
22. Сяргееўкава, В. Ігар Вацлавіч Аржахоўскі : Чалавек, Вучоны, Настаўнік / В. Сяргееўкава // Беларус. гіст. часоп. – 2009. – № 8. – С. 47-52.
23. Царюк, И. О. Историческому факультету БГУ им. В.И. Ленина – 50 лет / И. О. Царюк // Вопр. истории. – 1985. – № 1. – С. 3-12.
24. Яноўскі, А. А. Кафедра гісторыі Расіі: заўсёды ў складзе БДУ і гістарычнага факультэта / А. А. Яноўскі // Беларус. гіст. часоп. – 2004. – № 8. – С. 14-23.